

Inscenace, která přišla pozdě

Jan Vedral

Po volbě Václava Havla prezidentem 29. prosince 1989 pomínul důvod, aby divadla dál pokračovala v pořádání stávkových večerů. I DnV se vrátilo k běžnému provozu a rutinám. Samozřejmě za podmínek, které se změnily. Nikdo v celé společnosti nebyl v té chvíli schopen dohlédnout, jak zásadně a kolika aspektů veřejného a často i soukromého života se změna dotkne, a především to, že jsme si ji sice „vystávkovali“ a „vyzvynili klíči“, ale teď teprve ji budeme muset tvrdě odpracovat.

Od začátku ledna 1990 Vinohradské divadlo začalo hrát svůj naplánovaný repertoár a obnovilo zkoušky nových inscenací. Ukázalo se, že pravdu měl zkušenější starší kolega, když skepticky prohlásil: „Revoluce je jako školní přestávka mezi dvěma vyučovacími hodinami. To se běhá a pokřikuje po chodbách, ale když zazvoní, je čas vrátit se zpět do lavic.“ Zazvonilo, ale do lavic každodennosti se nikomu příliš nechtělo. Bylo stále patrnější, že se v „nové hodině začínáme učit“ podle osnov, které teprve musíme vypracovat. Při prvních lednových reprízách, ač v předprodeji a díky náboru vyprodaných, jsme po dlouhé době viděli v hledišti prořídlé publikum.

Zkoušet se začala dramatizace románu Jiřího Šotoly *Tovaryšstvo Ježíšovo*. Dva roky jsme ji připravovali jako další důležitou součást „českého programu“ naší dramaturgie. František Laurín byl Šotolův blízký přítel a režisér většiny českých premiér jeho her. Ve vinohradské ředitelské funkci poprvé usedl za režijní stůl, aby se s početným obsazením, jen obtížně se soustředícím na práci, pokusil realizovat inscenaci vycházející ze zásadního autora románu. *Tovaryšstvo Ježíšovo* se po

svém prvním vydání v roce 1969 ocitlo na indexu. (Jeho druhé vydání bylo na začátku sedmdesátých let připraveno do tisku, ale sazba byla po zákazu rozmetána.)

Ota Sklenčka (Páter Jan Křižulka) a Jiří Plachý (Vojtěch Had, hraběncin zpovědník) v inscenaci *Tovaryšstvo Ježíšovo*, r. František Laurín, 1990

Jiří Šotola (1924–1989), významný český básník, prozaik a dramatik, měl k Vinohradskému divadlu blízko. Nejen proto, že zde režisér F. Štěpánek roku 1965 nastudoval jeho debutantskou hru *Antiofeus*. Ale především jako žák poválečného ředitele Jiřího Frejky, kterému zde asistoval. Sám Šotola se potom jako režisér a herec oblastních scén divadlu věnoval, ale od poloviny padesátých let už působil jako literát spjatý zejména s časopisem *Květen*, vycházejícím od roku 1955 a roku 1959 zakázaným.

Ve druhé polovině šedesátých let, když působil jako tajemník Československého svazu spisovatelů, konci-poval a psal svůj románový debut *Tovaryšstvo Ježíšovo*. Laurín vzpomínal, že mu Šotola ukazoval objemné fascikly studijních materiálů o působení jezuitského řádu v druhé polovině 17. století v násilně rekatolizovaných Čechách. Šotolu zejména zajímaly osudy historických osobností žijících v okolí Luže u Košumberka, kde stojí poutní chrám Marie Pomocné na Chlumku. O jeho zbudování se zasloužila hraběnka Marie Maximiliana, vdova po Jindřichu Slavatovi, jímž vymřel jeho rod. Svůj majetek věnovala jezuitské rezidenci, jejímž představeným byl páter Vojtěch Had. A tyto dvě osobnosti se staly hlavními postavami románu a v podání Daniely Kolářové a Jiřího Plachého také inscenace.

Román byl (právem) čten jako historická alegorie fungování řádu, který často v rozporu s potřebami lidí prosazuje (a ideologicky zdůvodňuje) cizí mocenské cíle, jejichž zdroj a smysl přesahuje pochopení a životní zkušenost těch, kteří je mají uskutečňovat. Základním principem fungování takového řádu je poslušnost všech jeho členů. Protože tito muži byli zpravidla vzdělaní a talentovaní, byla jejich subalterní kázeň často nahlo-dávána pochybnostmi. Šotola zde nepokrytě na vnít-

ních rozporech pátera Hada a dalších jezuitů reflektoval zkušenost intelektuálů, kteří v mládí podlehli budovatelelskému kýči komunistické ideologie a v šedesátých letech kriticky nahlédli jeho společenské důsledky.

Do literárního provozu ve znormalizovaném českém veřejném prostoru se Šotola omezeně vrací až v druhé polovině sedmdesátých let jako prozaik (hodně čtené a oblíbené jsou jeho historické romány *Kuře na rožni* a *Svatý na mostě*) a dramatik. Jeho hry uvádí na scénu jako režisér v Realistickém a v Národním divadle zpravidla František Laurín.

Nemoc zabránila Šotolovi v tom, aby hru z románové látky napsal sám, o dramatizaci požádal Jaroslava Vostřého. Na přípravu textu i inscenace dohlížel, navštěvovali jsme ho v nemocnici. Začátku zkoušek, plánovaného ještě před listopadovými událostmi, se však už nedožil. Zemřel v květnu 1989.

Inscenace přišla, žel, pozdě nejen pro Šotolu, ale také pro divadlo i pro dílo samo. V chaosu a probuzeném mediálním ruchu roku 1990 zapadla, přestože v ní vytvořil jednu ze svých nejkrásnějších postav kněze Jana Křižulky Ota Sklenčka, který se na konci své kariéry do Divadla na Vinohradech vrátil. Zdálo se, že etická témata, která román i jeho inscenace nesly, ve společnosti odrea-govala katarze spojená s prožitkem listopadu 1989.

Takový osud nepostihl jen Šotolovo *Tovaryšstvo Ježíšovo*, ale řadu inscenací, které bylo po pádu totality možné konečně uvádět. Ono „příliš pozdě“, s nímž byla nastudování těchto děl tehdy odbyta, se ovšem s odstupem času spíše jeví jako „příliš brzy“. Na divadle se už asi s *Tovaryštvem* nesetkáme, ale přečíst si ten skvělý román stojí za to i dnes, v souvislostech dnešní doby. Nedávno byl znovu vydán v České knižnici.